

Erdei Gábor – Apáti Norbert

A HAZAI FELNŐTTOKTATÁS NÉHÁNY STATISZTIKAI ÉS TÉRBELI JELLEMZŐJE

Absztrakt

A kutatás a hazai alap- és középfokú felnőttoktatás néhány sajátosságát igyekszik jellemezni és térben is ábrázolni. A vizsgálat újszerűsége elsősorban abban ragadható meg, hogy a felnőttoktatásban résztvevő intézmények és személyek (felnőtt tanulók) térbeli megoszlását eddig kevés kutatás érintette, ilyen értelemben jelen írás hiánypótlónak nevezhető.

Bár a jelenlegi terjedelmi keret nem tette lehetővé a felsőoktatás keretében megvalósuló felnőttoktatás térbeli mintázatának elemzését, azonban a későbbiek során minden szempontból érdemes összevetni a két másik szinttel, annak ellenére is, hogy a felsőoktatási felnőttoktatás térbeli koncentrációja magától értetődőbb, mint az itt vizsgált oktatási szintek.

Az elérhető oktatási adatsorokra támaszkodó elemzésünk kimutatott bizonyos logikusnak nevezhető térbeli folyamatokat, azonban nem adott mindenre magyarázatot. Egy további kvalitatív vizsgálat adhat megbízhatóbb magyarázatot az itt és most még néha hiányzóknak tűnő értelmezésnek. Ez a sok esetben a felnőttoktatás ezen szintjein megjelenő, az iskolavezetőknek, alapítóknak a társadalmi tőkéje és a "helyi alkuk", által működtetett rendszer világa, amelyben a piaci mechanizmus is erőteljesen megjelenik. Másfelől a piaci mechanizmus nemcsak a felnőttoktatásban, de a felnőttképzésben is jelen lévő szegmens, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni ezen oktatási szektorok elemzése során.

Jelen elemzés hasznos lehet a témával foglalkozó szakemberek, kutatók számára, de muníciót jelenthet az alapfokú és középszintű iskolarendszerű felnőttoktatást a gyakorlatban működtető szakemberek, iskolaalapítók és vezetők számára is.

Kulcsszavak: iskolarendszerű felnőttoktatás; alap- és középfokú felnőttoktatás; felnőttoktatás térbeli megoszlása

Bevezetés

A magyarországi oktatástörténet elmúlt 80 évének - az utóbbi időkben talán kevésbé kutatott, ám ettől független - jelentős területe az iskolarendszerű felnőttoktatás.

Az iskolarendszerű felnőttoktatás napjainkig is ható – bár az utóbbi évtizedekben számottevő változásokat is mutató - struktúrája, irányítása és szervezettsége döntően a II. világháború utáni rövid időszakban épült ki. Az alap- és középfokú intézményi szint még a demokratikus (koalíciós) időszakban jött létre, a felsőfok azonban már a szocialista korszak elején. Mindazonáltal az oktatási rendszer eme területének első virágkora az 1950-es, 1960-as és az 1970-es évek közepéig tartott.

A siker több elemnek egymást erősítő hatásaként jöhetett létre. A világháború utáni korszakban kialakuló új rendben az iskolázottsági, műveltségi szint emelése nemcsak politikai, de társadalmi igényként is megjelent. Így az andragógia pótló funkciói felerősödtek a korszakban. Másrészt a monolit kommunista párt uralta politikai doktrína az ipar, nehézipar fejlesztését priorizálta s ennek rendelték alá az oktatást is, így egyrészt a szakmai képzés vált hangsúlyossá, másfelől az ehhez vezető utat a befejezett alapfokú iskola adta. Szinergiát képezett ezzel az az oktatáspolitikai stratégia, amely egyfelől az ingyenes oktatás biztosítását hangsúlyozta, másrészt erőteljesen megvalósított tankötelezettséggel párosult. Így szinte „mozgalmi jelleget” öltött az alapfokú és középfokú felnőttoktatás Magyarországon. A korábban csonkán maradt alapfokú iskolázottság pedig – többek között az állami munkahelyek adminisztrációs kontrollja (munkakönyv, stb.) következtében - az alapfokú felnőttoktatással befejezetté vált. A politikai retorika az esti oktatás és a felsőoktatásban a levelező képzés demokratikus jellegét hangsúlyozta.

Támogató hatással bírt az a tény is, hogy a nemzetközi szinten, a II. világháború utáni időszakban, erőteljes demokratizálódási folyamat indult el az oktatás teljes vertikumában (lásd pl. ENSZ alapokmánya, UNESCO tevékenységei), amelyből egyre jelentősebb szeletet hasított ki a felnőttoktatás és felnőttképzés.

A rendszerváltás után megfordult a helyzet, amennyire húzó ágazat volt az alapfok a szocialista időszak első felében, úgy vált azzá a felsőoktatás a rendszerváltás után, miközben az alapfokú felnőttoktatás minimálisra zsugorodott. A középfok hullámszó jelleggel, de megtartotta korábban kialakított szerepét, kapacitását.

Az elmúlt évtizedekben – különösen az Uniós csatlakozás óta - növekvő figyelmet kaptak az összehasonlító oktatási statisztikák, ezen belül az LLL adatok. Jelen tanulmányunknak ugyanakkor nem célja ennek elemzése, annál is inkább, mert a vizsgált terület (felnőttoktatás) nem fedi le a felnőttkori tanulások teljes spektrumát. Annyit azonban itt megemlítünk, hogy az eurostatban a felnőttek oktatásban való részvételével kapcsolatos statisztikák alapján a részvételi arányszámok tekintetében a 2022-es adatok alapján jelentős lemaradásban van Magyarország a 7,9%-os értékével, hiszen az Európai Unió átlaga 11,9% (EUROSTAT, n.d.).

Írásunk első részében röviden áttekintjük a hazai felnőttoktatás kutatását, majd rátérünk az adatsorok elemzésére, ezek térbeli vizsgálatára.

A hazai felnőttoktatás kutatásának rövid vázlat

Tekintettel a téma fontosságára, a szocialista időszak jelentős részében az iskolarendszerű felnőttoktatás kutatásra és publikálásra sarkalta a kutatókat, az ezzel foglalkozó szakembereket. S bár az 1980-as években a tanulói létszámok az alapfokon jelentősen csökkentek és a rendszer zsugorodása a „mozgalmi jelleg” lanyhulásával járt, elméleti oldalról számos elemzés és publikáció látott napvilágot ebben az évtizedben is. A hazai andragógia ezen kitüntetett területével a szakma első nagy generációjából, különböző aspektusokból, szinte mindenki foglalkozott. Különösen Csoma Gyula munkássága emelhető ki, akinek a szakmai tevékenysége alapvetően az iskolarendszerű felnőttoktatás kérdéseit járta körbe. Mondhatni minden lehetséges területét érintette a

problémakörnek, s írásai elsősorban az alap és középfokú felnőttoktatásra irányultak. (Érdekes módon, ebben az időben a felsőoktatásban megjelenő felnőttoktatás kevésbé került a kutatók érdeklődési homlokterébe). Tulajdonképpen a „semmiből kellett” diszciplináris megközelítést kialakítani, nemzetközi szakirodalmat integrálni (limitált körülmények között) és módszertanában is tudományosan megalapozott kutatásokat lebonyolítani. Az oktatás módszertana, a munka melletti tanulás nehézségei, a felnőtt tanulás pszichológia sajátosságai is előtérbe kerültek (Csoma, 1977; Csoma, 1980; Csoma, 1985; Csoma, 2001).

A kutatási, és meg inkább elméleti munkák sokaságát a rendszerben megalakuló diverzifikált kisebb kutatócsoportok megléte biztosította. Minisztériumi osztály, minisztériumi háttérintézmény, kutatóintézet és felsőoktatási tanszékek. Ezek az intézmények, szervezetek képezték a felnőttoktatás vizsgálatának szellemi holdudvarát. Így nemcsak mennyiségben és minőségében számottevő a munkásság, de a megközelítés változatosságában is.

A rendszerváltás környékén (illetve azt követően) bár az alapfokú felnőttoktatás minimálisra csökkent, a középfok és a különösen a felsőfokú felnőttoktatás megerősödött. Ebben a helyzetben és környezetben a Közoktatáskutató Intézetben működött az utolsó kimondottan az iskolarendszerű felnőttoktatás vizsgálatára szerződött kutatócsoport. Ebből a szakmai műhelyből a továbbra is aktív Csoma Gyula mellett Lada Lászlót és elsősorban Mayer József munkáit kell kiemelnünk (Mayer, 2000; Mayer, 2008). Ezen csoport megszűnése után a témával elsősorban az egyetemi tanszékeken oktatók-kutatók foglalkoztak, jellemzően a „második generáció” jelesebb tagjai; Pécsről Koltai Dénes (Koltai, 2008; Koltai & Hinzen, 2000), Nyíregyházáról Kerülő Judit (Kerülő, 2010). Kiemelkedik egy – egy átfogó munka, ilyen különösen az Oktatáskutató Intézethez tartozó Sáska Géza munkássága, amely a legalaposabb, megkerülhetetlen munka az iskolarendszerű felnőttoktatás kutatásában (Sáska, 1992). Ehhez hasonlóan a szakmailag megerősödött Oktatáskutató Intézet felsőoktatás kutatási műhelyében Polónyi István tett statisztikákkal felvértezett szakmai kirándulásokat a felnőttoktatás világában (Polónyi, 2001).

A rendszerváltást követő évtizedekben a téma iránti érdeklődés - szinte az alapfok zsugorodásával párhuzamosan - erőteljesen csökkent. A felsőoktatásban jelentkező felnőttoktatást, az 1990-es és még inkább a 2000-es évek első felének expanziójának eredményeként, elsősorban felsőoktatási aspektusból vizsgálták, semmint felnőttoktatási megközelítésből (Tózsér, 2014).

Az elmúlt egy-két évtizedben a korábban már jegyzett szakemberek mellett a fiatalabb (harmadik) generációból elsősorban Bajusz Klára munkásságát említhetjük meg. Kutatási fókuszban a részvételi jellemzők, a motivációk, akadályozó tényezők kapnak szerepet, s ezek empirikus kutatások keretében kerülnek elemzésre (Bajusz, 2014). Ezek mellett néhány színvonalasabb szakdolgozat is született, ezek közül kettő országos kutatást kísérelt meg alapfokon, a másik középfokon, a gimnáziumok körében. A Debreceni Egyetem Művelődéstudományi és Humán Tanszéke által kvantitatívan elvégzett országos felmérések mellett azonban úgy tűnik, kvalitatív módon megvalósított vizsgálatokra is

szükség lesz a folyamatok mélyebb, árnyaltabb megismeréséhez (Bátori, 2003; Pető, 2022).

Adatok és módszerek

A felnőttoktatás elemzéséhez az Oktatási Hivatal és a Központi Statisztikai Hivatal adatait használtuk fel. A rendszer egészének és hosszútávú jellemzőinek a feltárására egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal adatait használtuk fel, illetve a szakirodalmi eredményekkel értelmeztük a hosszútávú trendeket. A tanulmányunk alapvetően a 2010-es évek rendelkezésre álló adatait elemzi, vagyis azokat, amelyek az Oktatási Hivatal honlapján a Köznevelési Információs Rendszer fül alatt nyilvánosan elérhetőek. A honlapon 2013-tól érhetőek el az adatok a 2022-es évig bezáróan. Az adatok elérhetősége pedig erre az időszakra korlátozza a vizsgáltunkat, azonban ezt a hiányosságot igyekeztünk kiküszöbölni azzal, hogy a KSH adatvagyonára és a szakirodalmi eredményekre támaszkodva hosszútávú trendeket is elemeztük.

A 2010-es évektől napjainkig tartó kutatásunk során figyelembe kellett venni azt, hogy az oktatásirányítás és szervezés tekintetében is történtek változások és ez az elemzésünket elsősorban és legkritikusabban a rendelkezésre álló adatvagyon tekintetében érintette. Az Oktatási Hivatal adatai csak 2019-ig fedik le az iskolarendszerű felnőttoktatás teljes területét. Ugyanis 2020-ban a szakképzési intézményekkel kapcsolatos feladatok az OH-tól átkerültek a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatalhoz. Egy korábbi adatkérés miatt rendelkezésükre állt a szakképzési centrumokban felnőttoktatásban tanulók száma feladatellátási hely részletességben¹. Azonban az NSZFH-től kapott adatok segítségével, mindössze csak a 2021-es adatokat egészíthettük ki, úgyhogy ezt figyelembe kell venni az adatok elemzése során.

A területi elemzés alapelemeit az országos léptékben értelmezhető legalacsonyabb területi szinten igyekeztünk elvégezni, vagyis alapegységnek a településeket választottuk. Ezért az OH és az NSZFH feladatellátási hely részletességű adatait (Az Oktatási Hivatal adatbázisa csak a köznevelési intézmények adatait tartalmazza.) települési léptékre aggregáltuk, valamint Budapest kerületeinek adatait szintén összevontuk és Budapestet mint egyetlen települést jelenítettük meg. Több szempontból is emellett tettük le a voksunkat, mivel úgy véljük, hogy így kaphatunk egy átfogó a teljes országot megjelenítő területi mintázatot a felnőttoktatási rendszer térbeli megjelenéséről, illetve nem utolsósorban pedig az itt bemutatott eredmények akár a szembe is állíthatóak a társadalom leírására szolgáló egyéb mutatókkal. Elemzésünkben a felnőttoktatás alsó és középső fokát górcső alá vettük, vagyis külön elemeztük az általános és középiskolai szintet. Az általános iskolai felnőttoktatás esetében az ellátott feladatok elemzése viszonylag egyszerű, hiszen ezek a feladatok élesen elkülönülnek és az időbeli összehasonlítás előtt nem állnak akadályok. A középiskola esetében már nem ennyire egyszerű a helyzet, hiszen a különféle iskolatípusok megnevezése a vizsgálat időtartamában, vagyis 2013-tól napjainkig némileg változott és gyakran ez igen megnehezíti az összehasonlítást. A különféle középiskolátípusok elemzése során több problémával is szembe kellett néznünk. A területi korlátok miatt nincs lehetőségünk

¹ Ezúton szeretnénk megköszönni a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal munkatársainak az adatszolgáltatást, amellyel lehetővé tették a kutatás megvalósulását. A 2020-ra vonatkozó adatok figyelembevételétől eltekintettünk, ugyanis az erre az évre vonatkozó adatok csak tájékoztató jellegűnek számítanak, így pontosságuk megkérdőjelezhető.

az egyes típusok külön elemzésére, ugyanakkor igyekeztünk árnyalni a képet azzal, hogy (bár bizonyos értelemben, némiképp egyszerűsítéssel éltünk) a gimnáziumokat elkülönítettük, míg az egyéb szakképzéssel is foglalkozó intézményeket egy kategóriaként kezeltük. Ezt a megközelítést az a tényező indokolja, hogy a gimnázium kizárólag általános, horizontális képzést nyújt, amely végeredményben egy érettségivel zárul, miközben a többi intézmény esetében valamiképpen megjelenik a középfokú szakképzés is, ezért egységesen középfokú szakképző intézményekként neveztük meg ezeket. A hosszú távú trendek elemzése során a Központi Statisztikai Hivatal adatait használtuk fel.

A felnőttoktatás térbeli elemzése során két tényezőre fókuszáltunk, egyrészt a felnőttoktatás rendszerében résztvevők számára, másrészt az intézmények és az általuk fenntartott feladatellátási helyek számára. A kutatás során csak azokat a feladatellátási helyeket vettük figyelembe és tekintettük működőnek, amelyeknél legalább egy tanuló szerepelt az adatbázisokban.

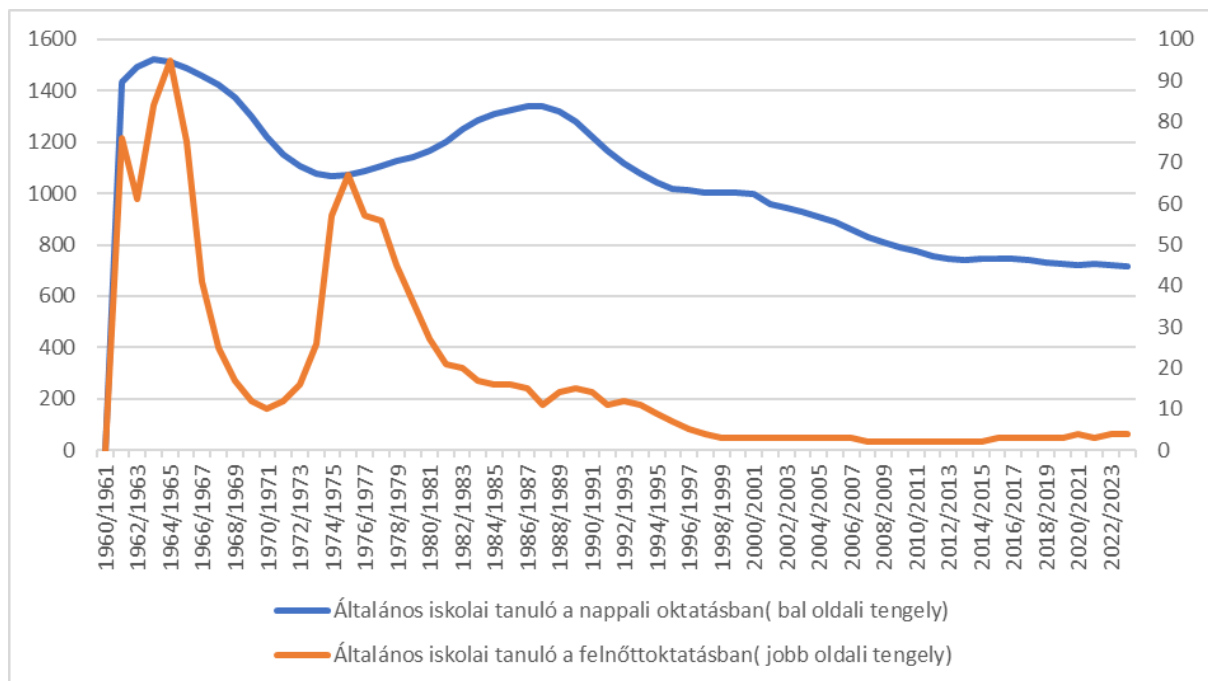
A területi elemzés során az Oktatási Hivatal által szolgáltatott adatokat ArcGIS 10.4.1-es verziójával térképen ábrázoltuk.

Általános iskolai felnőttoktatás

A hosszútávú trendekben a nappali munkarendben tanulók esetében tükröződnek a demográfiai folyamatok eredményei, úgy mint a Ratkó-korszak az 1960-as évek elején majd ezt követően a Ratkó unokák megjelenése a nappali rendszerű oktatásban, amely jelenségek már nem jelennek meg ilyen egyértelműen a felnőttoktatásban résztvevők esetében. A két legalapvetőbb tulajdonság, amely az 1. ábrán első pillantásra feltűnik, az az, hogy a két munkarendben résztvevők számában nagyságrendnyi különbség figyelhető meg és hogy a felnőttoktatásban résztvevők számának alakulásában a demográfia mellett egyéb folyamatok is jelentős szerepet játszhatnak. Továbbá alapvető tendenciának tűnik, hogy a felnőttoktatás jelentősége az általános iskolai végzettség megszerzésében elhanyagolhatónak tűnik a 2000-es évek óta, ami véleményünk szerint két folyamat eredményének köszönhető: egyrészt az általános iskolai végzettség gyakorlatilag (mint a nevéből is adódik) általánossá vált (amelyet alátámasztanak az iskolázottság elemzésével foglalkozó irodalmak is lásd erről részletesen: Kiss et al., 2008; Sánta et. al, 2015; Péntes et. al, 2018) és az idő múlásával a népesség azon része, amely korábban nem végezte el az általános iskolát, már megtette ezt felnőttoktatás keretében vagy pedig ezek az emberek egyszerűen már nem érdekeltek a végzettség megszerzésében, így az expanziós lehetőség megszűnik, beszűkül.

Összefoglalva a fentebb bemutatott folyamatokat, a következő megállapításra jutottunk: A felnőttoktatás kiegészítő szerepe az általános iskolai végzettség megszerzésében elhanyagolhatóvá vált a 1980-as- évekre.

1. ábra: Az általános iskolában tanulók száma Magyarországon 1960 és 2023 között ezer főben

Forrás: Saját szerkesztés a Központi Statisztikai Hivatal adatai (KSH, n.d.) alapján

Az általános iskolai felnőttoktatás területi jellemzői

Az általános iskolai felnőttoktatás részletesebb elemzése rávilágít arra, hogy területi bontásban a fentebb bemutatott folyamatok már nem ilyen egyértelműen jelentkeznek. Elsőként, ha alaposabban megnézzük az adatokat, akkor azt látjuk, hogy az országos adatok esetében a résztvevők száma nem stagnált, hanem kis mértékben nőtt 2022-re. Hasonló a helyzet a feladatellátási helyek és a települések tekintetében is. Az 1. táblázat alapján a vizsgált időszak a résztvevők számának változásában két részre osztható: 2013-2015-ig csökkent, melyet követően lassú növekedésnek indult és ez a növekedés eltartott egészen 2022-ig. Ettől eltérően alakult a feladatellátási helyek száma, amely az egyes évek kisebb-nagyobb kilengésétől eltekintve lassan, de folyamatosan növekedett. Tovább árnyalja a képet, hogy az egy feladatellátási helyre jutó tanulók tekintetében is növekedés figyelhető meg 2019-től vagyis hiába növekedett a feladatellátási helyek száma, ezzel együtt is kis mértékben emelkedett a diákok átlagos létszáma, ami arra utal, hogy ezen iskolák szolgáltatásai iránt, ha kis mértékben is, de növekedett a kereslet. Ha áttérünk a települési léptékre, akkor elsőként az általános iskolai felnőttoktatás "jelentéktelensége" szúr szemet (lásd az érintett települések számát), illetve az, hogy ez a vizsgált időszakban nem is változik alapvetően.

1. táblázat: Az általános iskolai felnőttoktatás néhány alapvető jellemzője a vizsgált időszakban

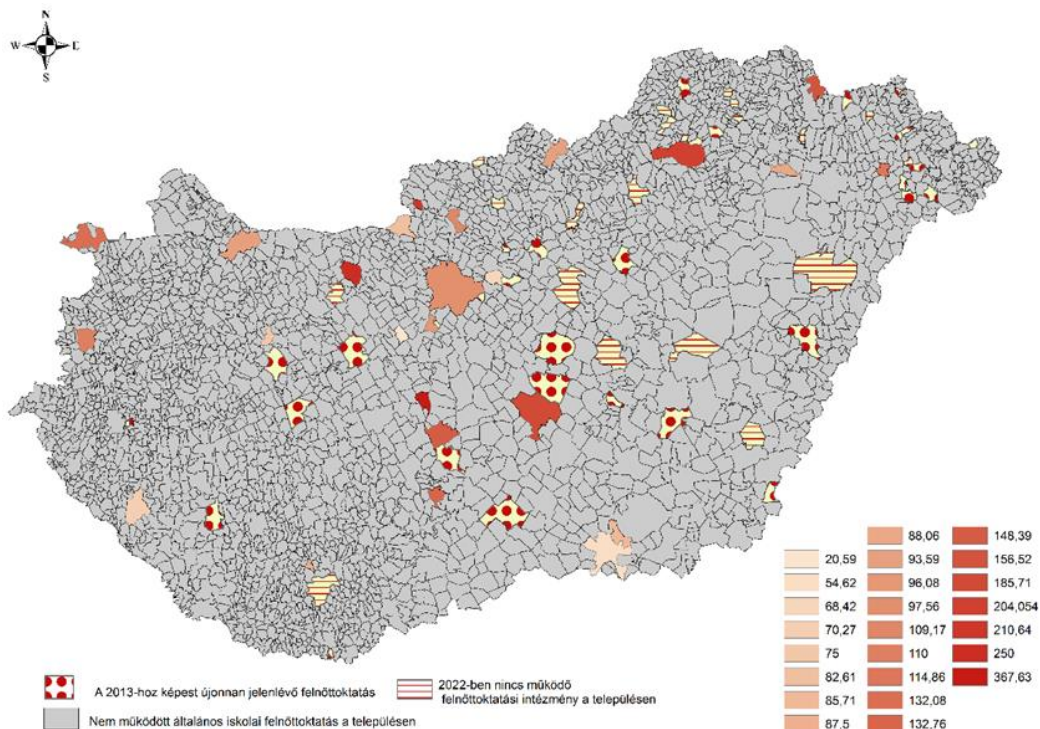
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Általános iskolai felnőttoktatással foglalkozó feladatellátási helyek száma	60	63	61	62	71	68	83	76	82	78
Az érintett települések száma	45	45	41	43	46	46	57	60	64	59
A résztvevők száma	2587	2548	2293	2410	2405	2440	3211	3414	3674	3854
Résztvevő/ feladatellátási hely	43,12	40,44	37,60	38,87	33,87	35,88	38,69	44,92	44,80	49,41
Résztvevő/ település	57,5	56,62	55,93	56,04	52,30	53,04	56,33	56,9	57,40	65,32

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének adatai (Oktatási Hivatal, n.d.) alapján

Az országos statisztikai adatok alapján (lásd 1. sz. táblázat) az általános iskolai végzettség megszerzése felnőttoktatási keretek között napjainkban mindössze néhány ezer főt érint. Az 1. táblázat és az 1. ábra eredményei, valamint az iskolázottságban található területi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos elemzések alapján az általános iskolai felnőttoktatás tekintetében a jelentősebb létszámokat alapvetően a falvakban és a periférikus térségekben vártuk. Azonban a települési szintre aggregált adatok nem feleltek meg teljesen ennek a feltevésnek, ugyanis az ebben a képzéstípusban résztvevők igen jelentős része nagyvárosokban járt iskolába. Ennek köszönhetően, mint akárcsak bármely más társadalmi-gazdasági jellemző esetében, külön figyelmet kell szentelni Budapestnek. A vizsgált időszakban Budapest az általános iskolai felnőttoktatásban résztvevők esetében több, mint 20%-os részarányt képviselt 2013-ban és 2022-ben egyaránt. Budapest mellett továbbá jelentős szereplőként azonosíthatóak azok a települések, amelyek esetében 2013 és 2022 között növekedett az általános iskolai felnőttoktatásban résztvevők száma.

Bár országos viszonylatban hosszútávon általában véve csökkent vagy éppen stagnált az általános iskolába járó felnőttek száma, azonban egyes települések esetében ezzel ellentétes folyamatok zajlottak le. Jelentős növekedést találunk Dunaújváros, Szirmabesenyő, Tatabánya, Márianosztra és Miskolc értékeiben, ugyanis ezen települések esetében több, mint kétszeresére nőtt a vizsgált időszakban az általános iskolai felnőttoktatásban résztvevők száma. Ebben a tekintetben különösen nagy növekedés zajlott le Dunaújváros esetében, ahol több, mint háromszorosára növekedett az alapfokú felnőttoktatásban résztvevők száma. Továbbá néhány település esetében 2013-hoz képest újonnan jelentek meg az ezen képzéstípusban tanulók, ilyen település 33 volt 2022-ben.

2. ábra: Az általános iskolai felnőttoktatásban résztvevők számának változása a 2013-as érték százalékában 2022-ben

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének adatai (Oktatási Hivatal, n.d.) alapján

A folyamat másik oldalán azok a települések találhatóak, amelyek esetében 2013 és 2022 közötti időszakban „fogytak el” az oktatás ezen ágában részt venni kívánó felnőttek. Ezen települések térbeli megjelenése is hasonló mozaikosságot mutat, döntő többségében városi jogállású települések esetében szűnt meg ebben az időszakban ez a képzési forma. Különösen jelentős települések is találhatóak ebben a kategóriában, mint pl. Debrecen, Pécs, Balassagyarmat és Eger. A skála ezen oldalán még szerepelnek azok a települések, amelyek esetében csökkent az ebben a képzési típusban tanulók száma, ilyen település pl. Szeged, Nagykanizsa.

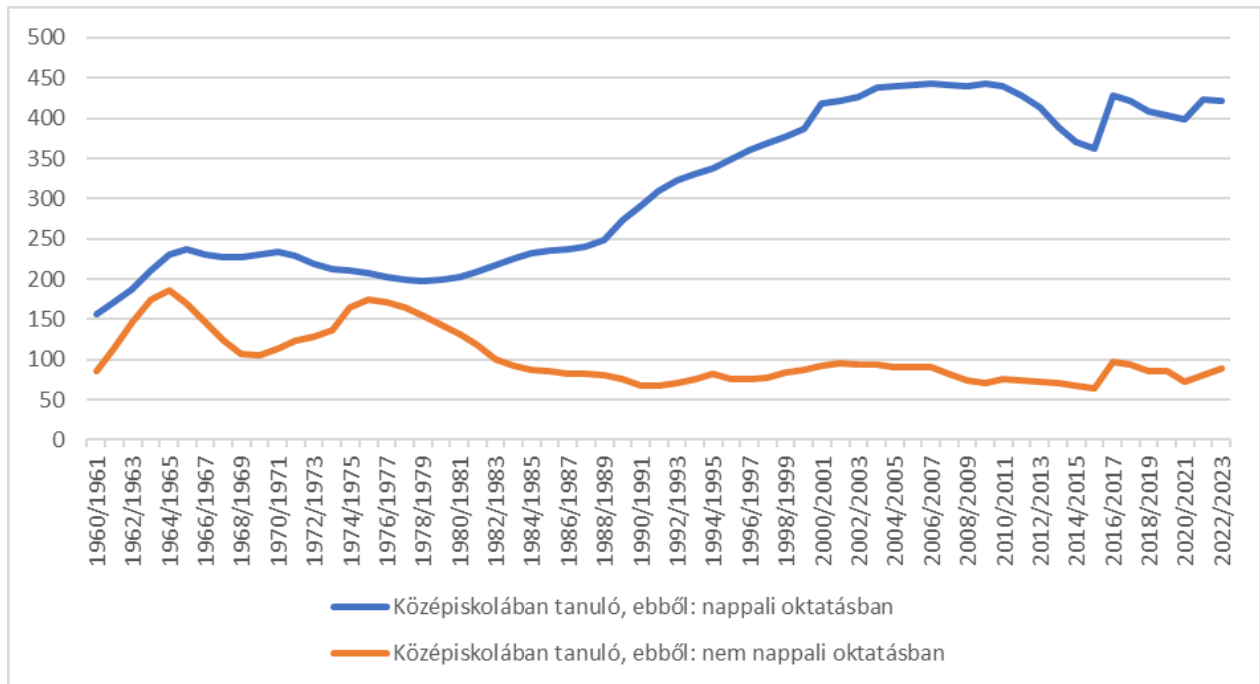
A mozaikosság első pillantásra nyilvánvalónak tűnik, hiszen az érintett települések nem alkotnak összefüggő téregységet. Alapvetően a felnőttoktatásnak ez a része a kevésbé jelentős, de arra rávilágít, hogy az egyes települések az országos pályától eltérően is mozognak és hogy jelentős eltérések lehetnek a felnőttoktatás területén alacsonyabb területi szinten is.

Felnőttoktatás a középiskolákban

A középiskolákban tanulók számának alakulását mutatja be a 3. ábra. Ezen ábrán egyértelműen látszik a felnőttoktatás középfokú oktatási rendszerének az expanziója, amely folyamat kezdetén a felnőttoktatásban résztvevők száma két rövid időszakban megközelítette a nappali tagozatos tanulókét. Ez arra utal, hogy a középfokú iskolai végzettség megszerzésére irányuló igények hirtelen megnövekedtek, de ez csak egy rövid időszakra volt jellemző. Ezt követően a középiskolai felnőttoktatásban résztvevők

számának változása, legalábbis mértékében, jelentősen elmaradt a nappali oktatásban résztvevők számának változásához képest. Az expanzió alapvetően a nappali tagozaton tanulókat érintette, ezzel szemben a felnőttoktatásban résztvevők száma kisebb kilengésekkel, de a 50-100 ezer fős intervallumban váltakozott a korábban lejárlott hullámvölgyekhez képest. A '70-es évek végétől kezdődően a két képzési rend közötti olló kinyílik és a nappali oktatásban résztvevők száma jelentős mértékben megugrik, amelyet nem követ a felnőttoktatásban résztvevők létszáma.

3. ábra: A középiskolákban tanulók száma Magyarországon 1960 és 2023 között ezer főben

Forrás: Saját szerkesztés a Központi Statisztikai Hivatal adatai (KSH, n.d.) alapján

A középiskolában megszerezhető képesítések közül kiemelhető az érettségi jelentősége, amely amellet, hogy komplex ismeretanyagot képvisel, potenciális továbblépési lehetőséget teremt a felsőoktatás irányába. Az érettségizettek számának alakulásában a tendenciák nagyon hasonlóak a korábban bemutatott folyamatokhoz, mivel gyakorlatilag a középfokú oktatás expanziója egyben azt is jelentette, hogy az érettségi megszerzése iránti igény is jelentős mértékben növekedett, ami számokban a következőket jelenti: a nappali oktatásban az érettségit szerzők száma mintegy háromszorosára nőtt az 1960-as évek elejéhez képest, ezzel szemben a felnőttoktatásban a növekedés kisebb hullámzásokat okozott a rendszerben, de alapvetően napjainkra a létszámok tekintetében visszaesett a 1960-as években tapasztalt 10 ezer fő alatti létszámhoz.

Összefoglalva az itt bemutatott makrotrendeket a következő megállapítást tehetjük: A középfokú oktatási expanzió alapvetően a nappali képzésben résztvevők számának növekedését jelentette, amelyet csak rövid ideig követett a felnőttoktatásban résztvevők létszáma és a két rendszer közötti olló a létszámok tekintetében kinyílt és napjainkban is

megtalálható. Országos szinten napjainkra évente kevesebb, mint 10 ezren szereznek érettségit a felnőttoktatás keretében.

Felnőttoktatás a gimnáziumokban

A gimnáziumi felnőttoktatás alapvető jellemzőit jeleníti meg a 2. sz. táblázat, amelyben elsőként a feladatellátási helyek számának alakulását jelenítettük meg. A feladatellátási helyek számának alakulásából két különálló szakaszra bonthatjuk az elmúlt 10 év adatait, egyrészt az első szakaszban a feladatellátási helyek száma növekedik egészen 2017-ig, ami ezt követően csökkenésbe megy át. A gimnáziumokban tanulók számának tekintetében is megtalálható ez a ciklus, amelynek a végén (a 2017-et követő rövid növekedési periódus ellenére is) 31 ezer fő környékére csökkent a gimnáziumi felnőttoktatásban tanulók száma 2022-re. Ez a jelenség a felnőttoktatásról elárulja a korábban is bemutatott hektikusságot, valamint azt, hogy a feladatellátási helyek kénytelenek ehhez alkalmazkodni és az egyes telephelyek esetében egy-két év elteltével akár meg is szűnhet a felnőttoktatás. Ennek köszönhetően akár egy mindössze 10 éves időintervallumban is jelentős eltérést találtunk a települési szintre aggregált adatokban. Mielőtt azonban rátérnénk a területi mintázat értelmezésére, a táblázat utolsó két sorában két, a koncentrációt jellemző arányszámot jelentettünk meg, amely rávilágít arra, hogy az egyes feladatellátási helyeken és a településeken átlagosan hány fő vett részt a gimnáziumi felnőttoktatásban. A 2013-2022 közötti időszakban az egy feladatellátási helyre jutó felnőtt tanulók száma 80-100 fő között változik, a csúcértéket 2013-ban találjuk, a legalacsonyabbat pedig 2017-ben.

2.táblázat: A gimnáziumi felnőttoktatás néhány alapvető jellemzője a vizsgált időszakban

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Gimnáziumi felnőttoktatással foglalkozó feladatellátási helyek száma	349	370	368	394	388	340	331	310	313	315
Az érintett települések száma	230	228	222	246	237	215	200	194	195	193
A résztvevők száma	35032	34140	32103	32682	31537	28046	28185	29230	30531	31325
A résztvevők száma/feladatellátási hely	100,4	92,3	87,2	83,0	81,3	82,5	85,2	94,3	97,5	99,4
A résztvevők száma/település	152,3	149,7	144,6	132,9	133,1	130,5	140,9	150,7	156,6	162,3

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének adatai (Oktatási Hivatal, n.d.) alapján

A területi viszonyokat jeleníti meg a 4. ábra, amely jellegzetes területi mintázatot mutat és rávilágít arra a tényre, hogy bár a középiskolai oktatás döntő hányada a városokhoz köthető, ez azonban a felnőttoktatás esetében már korántsem ilyen egyértelmű, hiszen megjelennek jelentős számban a falvak is az érintett települések között. Áttérve a tényleges mintázat elemzésére, feltűnő különbség figyelhető meg az ország keleti és nyugati fele között. Az ország nyugati felében az intézményhálózat feltűnően ritka és különös módon azon térségekben hiányzik, amelyek egyértelműen az ország periférikus területeinek számítanak. A Dunántúl térségében, elsősorban a déli és délnyugati területein, a megyeszékhelyeket leszámítva gyakorlatilag nincs település, ahol felnőttoktatás folyik a gimnáziumokban. A Dunántúl északi térségében a Balatontól északra, némileg enyhül a fentebb említett koncentráció és a megyeszékhelyek környékén már megjelennek egyéb települések is.

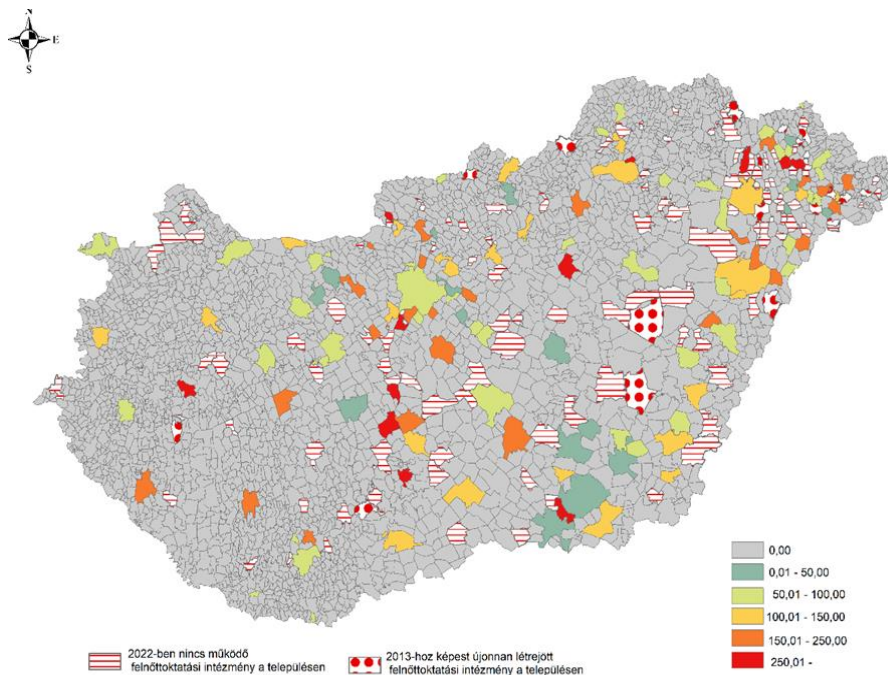
Áttérve az ország középső és keleti felére, a fent említett koncentráció lényegében enyhül és kiegyenlítettebb térszerkezet a jellemző, bár továbbra is megfigyelhető a megyeszékhelyek dominanciája a résztvevők számának tekintetében. Budapest agglomerációs térségében pl. számos településen működik felnőttoktatási tevékenységet folytató gimnázium.

Továbbá különösen érdekes két keleti megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megye helyzete a gimnáziumi felnőttoktatás tekintetében. A két megye között jelentős eltérés van abban a tekintetben, hogy mennyire koncentrált a felnőttoktatás ezen típusa. Borsod-Abaúj Zemplén megye esetében gyakorlatilag két központról Miskolcra és Edelényre beszélhetünk, valamint 2022-re megjelent a keleti határ mentén Sátoraljaújhely, Sárospatakot helyettesítendő. Ugyanakkor számos kisebb településen működő feladatellátási hely 2022-ben már nem rendelkezett beiratkozott felnőtt tanulókkal.

Ezzel szemben Szabolcsban sokkal kiegyenlítettebb térszerkezetet figyelhetünk meg, Nyíregyháza és környéke természetesen itt is kiemelkedik, de találunk ellenpólusokat a kisebb központok esetében. Ilyen központ pl. Ibrány, Fehérgyarmat, Mátészalka. A vizsgált időszakban – bár nem olyan kiterjedt mértékben, mint BAZ megye esetében - itt is találunk összefüggő térségeket, amelyekben nem működik az oktatási rendszernek ezen eleme, ilyen pl. a Beregi-sík és 2022-re Fehérgyarmatot leszámítva a Fehérgyarmati járásban már nem működik ilyen intézmény, holott korábban még megjelent Csaholc, Jánkmajtis és Gacsály is.

Az alföldi megyék esetében a gimnáziumi felnőttoktatás egyértelműen a nagyvárosokhoz és a környékükhöz kötődik, ilyen városkörnyéki településeggyütteseket találunk Debrecen, Szeged, Békéscsaba esetében. Hasonló a helyzet a Dunától keletre és az Alföldtől északra található megyék esetében is.

4. ábra: A gimnáziumokban felnőttoktatásban résztvevők száma a 2013-as létszám %-ában 2022-ben

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének adatai (Oktatási Hivatal, n.d.) alapján

A területi elemzés másik kulcseleme az, hogy hogyan változott az egyes települések esetében a gimnáziumi felnőttoktatásban résztvevők száma 2022-re 2013-hoz képest. A 4. ábra mutatja be a települési értékek változását ebben az időszakban. A 2. táblázat adatai alapján a létszámadatok esetében az úgynevezett csúcértékhez viszonyítunk. A települési értékek analízise során négy különböző csoportba soroltuk azokat a településeket, amelyek esetében megjelentek a gimnáziumi felnőttoktatásban résztvevők. A kategóriák a következők:

- A felnőttoktatásban résztvevők 2013-hoz képest újonnan jelentek meg, vagyis létrejött egy új intézmény, vagy ami sokkal valószínűbb, hogy egy korábban is felnőttoktatással foglalkozó intézmény újra fogadott tanulókat.
- A második kategóriába tartoznak azok települések, amelyek esetében 2013-hoz képest növekedett a tanulók száma, ami azt jelenti, hogy van igény erre a szolgáltatásra és ez az igény viszonylag tartósnak tekinthető, hiszen egy közel tíz éves időszakot fed le.
- A harmadik kategóriába tartoznak azon települések, amelyek esetében szintén működik felnőttoktatási intézmény, de ezen települések esetében csökkent a felnőtt diákok száma, vagyis ezen települések szolgáltatásai iránt csökkent a kereslet.
- A negyedik kategóriába tartoznak azok a települések, amelyek esetében nincs a településen felnőttoktatási intézménybe járó diák, de 2013-ban volt.
- A többi települést nem vettünk figyelembe az elemzés során.

A 2013-2022 közötti időszakban azok a települések, amelyek esetében 2013-hoz képest újonnan jelent meg a gimnáziumi felnőttoktatás egy 20 településből álló csoportot képeztek. Ennek a csoportnak jellegzetes területi mintázata van, ugyanis a 20-ból mindössze három található a Dunántúlon és tizenegy település Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A második kategóriába tartozó települések, akárcsak az előbbi kategória, a gimnáziumi felnőttoktatás jelentőségének növekedését jelenítik meg. Ebbe a kategóriába 64 település tartozott, amelyek gyakorlatilag lefedik az ország teljes területét és a még 2022-ben is működő felnőttoktatással rendelkező települések körülbelül harmadát tették ki. A területi mintázatuk mindenképpen mozaikosnak nevezhető, azonban néhány jellegzetesség így is felismerhető. Egyrészt Budapest nem tartozik ebbe a kategóriába, viszont a környékén elhelyezkedő települések rendre ide tartoznak, leszámítva a Budapesttől délkeletre fekvő településeket. Továbbá a keleti országrész megyeszékhelyei is döntően ebbe a kategóriába tartoznak. Az adatok részletesebb elemzése során kitűnik, hogy néhány településen extrém mértékben növekedett a gimnáziumi felnőttoktatásban résztvevő tanulók száma, ilyen például Szirmabesenyő, Dunaújváros, Márianosztra, ahol 2013-hoz képest több, mint négyszeresére nőtt ez az érték, de szintén igen jelentős növekedést könyvelhetünk el Heves, Nyírkarász, Sümeg, Kalocsa, Ibrány és Tököl esetében, hiszen ezen településeken is több, mint háromszorosára nőtt a felnőttoktatásban tanulók száma. További 17 település esetében nőtt több, mint kétszeresére a tanulósám.

A skála másik oldalán azok a települések találhatóak, amelyekben csökkent a tanulók száma vagy éppen 2022-re megszűnt a gimnáziumi felnőttoktatás a településen. A skála végén azok a települések szerepelnek, amelyek esetében a létszám a 2013-as érték kevesebb, mint 50%-a alá csökkent. Ilyen település 17 volt, amelyek az ország középső részén, valamint az Alföld déli részén találhatóak és mindössze négy település található Szabolcsban és egy település Nógrádban. Továbbá igen jelentős kategóriát képez azon települések száma (egész pontosan 105), ahol bár 2013-ban még folyt ilyesfajta képzés, 2022-ben nem jelent meg tanuló. Ezen települések nagyszámú jelenléte az ország területén viszonylag egyenletesen oszlik meg, de ki lehet emelni néhány olyan területet, amelyek a vizsgálódásaink szempontjából jelentőséggel bírhatnak. Részben megfigyelhetjük azt, hogy a képzések megléte/hiánya a településeken könnyen változhat egyik évről a másikra, másrészt azt, hogy egyfajta koncentráció is zajlik, melynek jellemző területei Nyíregyháza közvetlen környezete, kvázi szuburbanizációs zónája, érdekes lehet továbbá Karcag és a szomszédos települések közötti viszonyrendszer, hiszen Karcag vette át a vele szomszédos települések feladatait és természetesen nem utolsó sorban az osztrák határ mentén is egyfajta koncentráció figyelhető meg, hiszen 2022-ben már csak Sopron és Győr volt, ahol működött felnőttoktatás gimnáziumban.

Összefoglalva az itt elmondottakat néhány megállapítást tehetünk:

- A gimnáziumokban zajló felnőttoktatás jelentősége napjainkig is töretlen, hiszen a feladatellátási helyek száma bár csökkent, de még 2022-ben is több, mint 300 telephelyen és közel 200 településen folyt ilyesfajta képzés.
- A területi mintázat elég mozaikos, ugyanakkor néhány alapvető jellemző így is megállapítható, nagy különbség figyelhető meg az ország keleti és nyugati fele között a hálózat sűrűségében. Ebben a tekintetben mindenképp kiemelkedik Szabolcs-Szatmár-Bereg az országos összehasonlításban is sűrű intézményhálózatával, illetve a skála másik oldalán mondhatnánk szinte bármelyik dél-dunántúli megyét, de legékezebb példája az intézmények vagy a felnőttoktatás ezen ága iránti igények hiányának Zala és Vas vármegye.
- A koncentráció folyamata pedig kisebb téregységekben figyelhető meg, mint pl. Nyíregyháza és térsége vagy éppen Karcag és a szomszédos települések értékeinek alakulása is erre a jelenségre utal.
- A 2022-es adatok és összességében a trendek alapján kijelenthetjük, hogy vannak olyan területei az országnak, ahol teljes mértékben hiányzik a gimnáziumi felnőttoktatás, ilyen terület pl. Borsod északkeleti része, vagy Baranya déli része, de gyakorlatilag szinte a teljes Dél-Dunántúlon a megyeszékhelyeket leszámítva hiányoznak ezek az intézmények.

Felnőttoktatás a középfokú szakképző intézményekben

A felnőttoktatásban a középfokú szakképzési intézmények fontos, ha nem a legfontosabb szerepet töltik be a 2010-es években. A középfokú szakképzésben résztvevő felnőttek száma meghaladja a gimnáziumban lévő tanulókat. A statisztikai adatok alapján a 2010-es évek végén egy hatalmas törés van a rendszerben résztvevők számában. A törés mögött több tényező együttes hatása állhat, amelynek részletes feltárása meghaladná a jelen dolgozat terjedelmi kereteit. Egy a korábban az NSZFH-hoz benyújtott adatkérés alapján ráláttunk a Szakképzési Centrumokban tanuló felnőttoktatásban résztvevő tanulók számára is, még ha csak a 2021-es év adataira is. Tehát ha összevetjük a 2021-es év adatait a 2019-es adatokkal, akkor sem éri el a 10 ezer főt, ami a 2019-es értéknek körülbelül a hetedét jelenti. Hasonló a helyzet a feladatellátási helyek tekintetében is. A két időpont közötti jelentős különbségnek számos oka lehet, amelyekre jelenleg csak következtetni tudunk, mint pl. a koronavírus járvány hatása, hiszen a drasztikus csökkenés a létszámok tekintetében egybeesik a járvány okozta problémákkal. A szakképzési intézményekben zajló felnőttoktatásra vonatkozó statisztikák esetében az adathiánynak köszönhetően a 2021-es adatokat hasonlítottuk a 2013-as adatokhoz.

A körülmények együttes összjátéka eredményeként gyakorlatilag a korábban igen jelentős szerepet betöltő középfokú szakképzés jelentéktelenné vált a 2020-as évekre. Hasonló tendenciákat nem fedezhetünk fel a gimnáziumi felnőttoktatás esetében, ezért különösen érdekes, hiszen a koronavírus járvány hatásainak a gimnáziumokban tanuló felnőttek esetében is jelentkeznie kellett volna és a némileg csökkent létszámot akár magyarázhatja is esetükben, azonban úgy véljük, hogy a középfokú szakképzés esetében egy ilyen mértékű csökkenést önmagában nem magyarázhat.

A 2020-as éveket megelőzően a rendszerben lévők száma jelentős mértékben meghaladta a gimnáziumokban tanuló felnőttekét, amely mögött több tényező áll(hat). Egyrészt a szakképzési szakpolitika a 2015-ös változások keretében erőteljes hangsúlyt fektetett a felnőttoktatásra mind szervezetileg, mind marketing vonatkozásában. Az ingyenes (akár második) szakmaszerzés országos jellegű hálózatban megvalósítva kedvező lehetőséget biztosít(ott) a felnőttek számára. Ezt erősíti a gazdaságpolitikában hangsúlyozott újraiparosítás is, amelyhez a középfokon képzett szükséges munkaerő egy részét felnőttoktatás révén próbálja biztosítani a szakpolitika.

A 2010-es évek alapvető jellemzője az, hogy a csúcsev 2016-ban jelentkezik, amelyet egy lassú csökkenés követ egészen a 2020-as beszakadásig. Hasonló a tendencia a feladatellátási helyek számának esetében is, nem utolsó sorban pedig ugyanez tükröződik az egy feladatellátási helyre és a településre jutó felnőttoktatásban résztvevő tanulók számában is. (Lásd 3. sz. táblázat)

3. táblázat: A középfokú szakképző intézményekben zajló felnőttoktatás néhány alapvető jellemzője a vizsgált időszakban

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020 *	2021 *	2022 *
A középfokú szakképzési intézmények felnőttoktatással foglalkozó feladatellátási helyeinek száma	445	454	601	651	593	551	559	64	273	61
Az érintett települések száma	186	183	191	196	187	181	185	32	114	31
A résztvevők száma	4769 6	4232 8	4093 0	6500 0	6195 0	5681 1	5748 6	2762	8220	2391
A résztvevők száma/ feladatellátási hely	107,2	93,2	68,1	99,9	104,5	03,1	102,8	-	-	-
A résztvevők száma/ település	256,4	231,3	214,3	331,6	331,3	313,9	310,7	-	-	-

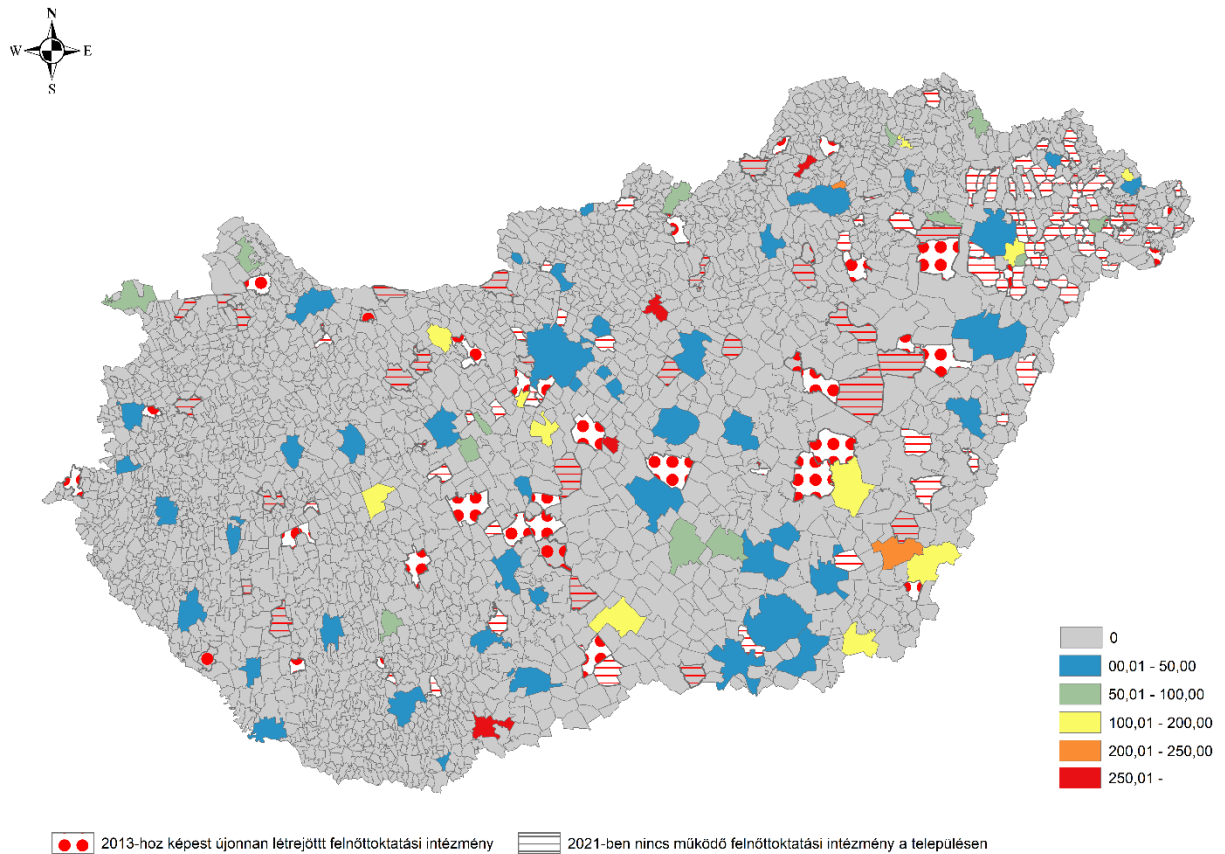
* A 2020 és 2022 közötti időszakban nem teljes az OH által biztosított adatbázis, így ahol lehetséges volt kiegészítettük az NSZFH-hoz benyújtott adatigénylésből származó adatokkal. Sajnos ez mindössze 2021-ben volt lehetséges, mivel a 2022-es adatok az akkori adatkérés idején még nem álltak rendelkezésre, a 2020-as adatok megbízhatósága pedig néhány szempontból kérdéses volt. Ennek következtében csak a 2021-es adatokat tudtuk beilleszteni az adatbázisba, így a 2020-as és 2022-es évre vonatkozó adatok továbbra sem minősülnek teljesnek.

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének és a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal adatai (Oktatási Hivatal, n.d.; NSZFH, n.d.) alapján

Az időbeli trendek mellett a térbeli megjelenés elemzése során is figyelembe kellett venni a 2020-tól jelentkező anomáliákat. Sajnos a problémák kezelése szétfeszítette volna a tanulmány kereteit, így nem vettük figyelembe a 2020 utáni adatokat és csak a 2010-es évek adatait elemeztük. A területi mintázat elemzése során a korábbi elemzésekhez hasonlóan 2013-hoz viszonyítottuk a változásokat, azonban a fentebb leírt tényezők miatt csak a 2019-es évig tekintettünk előre.

A 5. ábra alapján kijelenthetjük, hogy a középfokú szakképzés térszerkezete nagyban hasonlít a korábban bemutatott mintázatokhoz, azonban van néhány eltérés ebben a tekintetben. Egyrészt alapvetően kiegyenlítettebb a térszerkezet, mint a gimnáziumok vagy éppen az általános iskolák esetében. Ebben az esetben is jelentős a differencia ország két fele között, azonban az újonnan indult képzések kicsit kiegyenlítik ezt a különbséget. Ezzel szemben az ország keleti felében, azon belül is elsősorban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, jelentős mennyiségű településen szűnt meg 2019-re a felnőttoktatás. Erőteljes átrendeződés zajlott, hiszen 9 településen működött még 2019-ben is ilyen típusú felnőttoktatás, 4 településen jelent meg újonnan, ezzel szemben pedig megszűnt több, mint 50 településen, ami arra utal, hogy ebben az időszakban az intézményhálózat ebben a megyében erőteljesen koncentrált. Ezzel szemben az ország többi részében csak elszórtan tűntek el a településekről a középfokú szakképzésben résztvevő felnőtt tanulók.

5. ábra: A középfokú szakképzési intézményekben felnőttoktatásban résztvevők száma a 2013-as létszám %-ában 2021-ben

Forrás: Saját szerkesztés az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerének és a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal adatai alapján (Oktatási Hivatal, n.d.; NSZFH, n.d.)

A gimnáziumok esetében korábban alkalmazott csoportosítást követve, az első kategóriát itt is azok a települések képezték, ahol újonnan jelentek meg az ilyesfajta képzésekben résztvevők. Ezen településcsoport térbeli megjelenését megfigyelve elmondhatjuk azt, hogy az újonnan megjelenő településeket elsősorban az Alföldön és az ország középső felén találjuk meg. Ebben a tekintetben jelentős hiátus van a határmenti térségekben és alapvetően a központoktól távolabb eső térségekben nem utolsó sorban pedig a Dunántúl jelentős részén. Azon települések, ahol növekedett a tanulók száma 2013-hoz képest, szintén szórt területi mintázatot alkotnak, ugyanakkor többségük az Alföld déli részén, valamint az ország középső felén jelent meg. Mindösszesen az alábbi négy település tartozik a legextrémebb növekedést produkáló kategóriába: Hatvan (484%), Kazincbarcika (318,75%), Mohács (276,92%) és Örkény (262,3%). További 13 település értéke haladja meg a 100%-ot (a térképen vörös és narancssárga színnel jelölt települések), vagyis ezeken a településeken növekedett a középfokú szakképzési intézményekbe járó felnőtt tanulók száma. A harmadik csoportba azok a települések tartoznak, ahol csökkent a tanulók száma, ebbe a kategóriába 59 település tartozott, amelyek közül 46 település esetében a 2013-as értékhez képest több, mint 50%-kal csökkent a tanulói létszám. Az, hogy az 5. ábrán a kék színnel jelölt települések gyakorlatilag lefedik az ország teljes területét arra utal, hogy a középfokú szakképzés szerepe a felnőttoktatásban elsősorban a nagyvárosokban csökkent jelentős mértékben. A negyedik csoportba pedig azok a települések tartoznak, ahol 2021-re megszűnt a 2013-ban még működő felnőttképzés. Ez a csoport is jellegzetes területi mintázattal rendelkezik, hiszen 84 település tartozik ide, amelyek többsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található, a többi pedig elszórtan helyezkedik el az országban.

Összegezve a fentieket, és figyelembe véve a 2020 utáni időszakot is, arra a következtetésre jutottunk, hogy az adatok alapján a 2010-es években igen nagy számban vettek részt a felnőttoktatásban tanulók a különféle szakképző intézményekben, de 2020-at követően gyakorlatilag egyik évről a másikra jelentős mértékben lecsökkent és csak minimális szinten stabilizálódott a tanulói létszám, amely mennyiségét tekintve az általános iskolai képzésekben lévőkhöz mérhető. A térbeli átrendeződés és mozaikosság itt is jellemző, különösen érdekes Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, amely esetében a 2013-ban még igen kiterjedt hálózat már 2019-re is jelentős mértékben csökkent.

Konklúzió

A tanulmányunkban igyekeztünk megragadni a felnőttoktatásban bekövetkező változásokat, mind hosszú távon mind pedig a közelmúltban. Az elemzésünk fókuszában elsősorban a rendelkezésre álló adatok miatt főként a 2010-es évektől 2022-ig terjedt. Ebben a periódusban rajzoltuk fel az alapfokú és a középfokú felnőttoktatás térszerkezetét a résztvevők és feladatellátási helyek számának alakulásán keresztül. Összességében van néhány olyan tulajdonsága a felnőttoktatás ezen két ágának, amely mindkét képzési szint esetében jelentkezik. Ezek közül az egyik legjellemzőbb a

mozaikosság és az igen erőteljes fluktuáció, amely áthatja mindkét képzési szintet. Az általános iskolai szint esetében az országos trendek egyértelműek, hiszen a résztvevők száma minimálisra csökkent, azonban ez a települési lépték esetében már nem ilyen egyértelmű, ugyanis néhány esetben még növekedett is 2013-hoz képest a tanulók száma. Az előzetes várakozásainkkal ellentétben az általános iskolai képzés esetében a résztvevők többsége nem a periférikus térségekhez kötődik, hanem a nagyvárosokhoz. A középfok esetében a gimnáziumot és a szakképző intézményeket elkülönítettük és külön elemeztük. Ebben a tekintetben is szignifikáns különbség van a két intézményrendszer fejlődése között, ugyanis a szakképző intézmények súlya látszólag minimálissá vált napjainkra, miközben a gimnáziumban tanulók száma viszonylag megőrizte a súlyát. A jelentős területi különbségek mellett a rendszer ciklikus fejlődésének egyértelmű jelei mutatkoznak. A rendszer hektikusságának úgy véljük ez a fajta fejlődés a legfontosabb magyarázó ereje, ez pedig a területi mintázatokban is tükröződik.

Vizsgálatunk statisztikai adatsorokra támaszkodva készült. Azonban több olyan eredménnyel is szembesültünk, amelyekre ezen adatok elemzése, a felhasznált megközelítések nem adtak választ. Ezek azok a jelenségek, amelyek a nappali rendszerű köznevelésben és felsőoktatásban kevésbé vannak jelen vagy teljesen hiányoznak, míg ugyanakkor az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben, a most vizsgált ágazathoz képest hasonlóan, jelen vannak. A felnőttoktatásban tapasztalt időbeli erőteljes tanulói létszám hektikusság, az oktatási tevékenység hirtelen megszűnése, vagy éppen annak gyors elindítása az ágazat piaci jellegét mutatja, amelyet erőteljesen befolyásol az intézményeket irányító társadalmi tőkéje, mint ahogyan a "helyi alkuk" is. A kutatás folytatása és a probléma még alaposabb feltérképezése ezen irányok kvalitatív vizsgálatával képzelhető el.

Irodalomjegyzék

- Bajusz, K. (2014). *Felnőttekhez felnövő iskola? - Az iskolarendszerű felnőttoktatás aktuális társadalmi alapproblémái*. Virágmandula Kft.
- Bátori, J. (2023). *Az iskolarendszerű gimnáziumi felnőttoktatás vizsgálata Magyarországon*. [Szakdolgozat, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet].
- Csoma, Gy. (1977). *A nevelés alapkérdései a dolgozók iskolájában*. Tankönyvkiadó.
- Csoma, Gy. (1980). *Az iskolai felnőttoktatás didaktikai alapjai*. Tankönyvkiadó.
- Csoma, Gy. (1985). *A munka melletti tanulás zavarai*. Tankönyvkiadó.
- Csoma, Gy. (2001). *Módszertani útmutató a felnőttoktatási kerettantervek bevezetéséhez*. Fővárosi Pedagógiai Intézet Országos Közoktatási Intézet.
- EUROSTAT (n.d.). *Adult participation in learning in the past four weeks by sex*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_60/default/table?lang=en Letöltés dátuma: 2023. október 22.
- Kerülő, J. (2010). A felnőttkori tanulás gondjai és örömei. In Juhász E. & Szabó I. (Szerk.), *Nemzetnevelés-felnőttnevelés-közművelődés* (pp. 218-227). Debrecen, Csokonai Kiadó, Debreceni Egyetem, KultúrÁsz Közhasznú Egyesület.
- Kiss, J. P., Tagai, G., Telbisz, E. (2008). A szürkeállomány területi különbségei-katedrán innen és túl. *Területi statisztika*, 48(3), 315-333.
- Koltai, D. (2008). A felnőttoktatás mint a hátrányokat kiegyenlítő társadalmi és oktatási mozgalom, In Benedek A. (Szerk.), *Tanulás életem át (TÉT) Magyarországon* (pp. 179-199). Tempus Közalapítvány.
- Koltai D., & Hinzen, H. (Szerk.).(2000). *Felnőttoktatás az ezredfordulón - Perspektívák, tapasztalatok, dokumentumok*. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete.
- KSH (n.d.). *Az oktatás főbb, hosszú idősoros adatai [ezer fő]*. https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0001.html Letöltés dátuma: 2023.09.25

- Mayer, J. (2008). *Felnőttek az iskolapadban*. Oktatókutató és fejlesztő Intézet.
- Mayer, J. (2000). *A tananyag fejlesztése a felnőttek iskoláiban*. Országos Közoktatási Intézet Felnőttoktatási központ.
- NSZFH (n.d.). *A felnőttoktatásban tanulók száma a szakképzési centrumokban feladatellátási hely szerint*. Belső dokumentáció. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal.
- Oktatási Hivatal (n.d.). *KIR intézménytörzs. Köznevelési programok*. <https://dari.oktatas.hu/kirpub/index>
Letöltés dátuma: 2023.09.25
- Polónyi, I. (2001). Az életem át tartó tanulás helyzete és a továbblépés lehetősége Magyarországon. In Bábel P. & Eszik Z. (szerk.), *A felnőttoktatás kutatása* (pp. 27-64). Oktatókutató Intézet.
- Pető, E. (2022). *Alapfokú iskolarendszerű felnőttoktatás vizsgálata Magyarországon*. [Szakdolgozat, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet].
- Pénzes, J., Kis, J. P., Deák, A., & Apáti, N. (2018). Térségi sokszínűség és stabilitás: az iskolázottság települési szintű egyenlőtlenségeinek változása Magyarországon 1990-2011 között. *Területi statisztika*, 58(6). 567-594.
- Sánta, É., Szakálné Kanó, I., & Lengyel, I. (2015). Csökkennek az iskolázottság területi egyenlőtlenségei? A felsőfokú végzettségűek területi eloszlása a népszámlálások adatai alapján, 1990–2011. *Területi statisztika*, 55(6), 541-555.
- Sáska, G. (1992). *Ciklikusság és centralizáció a központosított tanügyigazgatás és a felnőttoktatás esete*. Educatio.
- Tózsér, Z. (2014). *Részidősek a felsőoktatásban - egy határon átnyúló régió részidős hallgatóinak a vizsgálata*. [Doktori disszertáció, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar].